

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Kaja Jošt

**Glagolski primerjalni frazemi v govoru Prekope pri
Vranskem**

Diplomsko delo

Mentorica red. prof. dr. Vera Smole

Ljubljana, septembra 2012

Kazalo

Izvleček

1 Uvod	1
1.1 Hipoteza	1
1.2 Metode dela in način zbiranja narečnega gradiva	1
1.2.1 Informatorji	2
2 Predstavitev vasi Prekopa.....	3
3 Govor Prekope in srednjesavinjsko narečje	3
4 Slovenska narečna frazeologija	4
5 Primerjalna frazeologija in primerjalni frazemi	5
6 Glagolski frazemi	6
7 Slovarski del	7
7.1 Uvodna pojasnila.....	7
7.2 Slovarček glagolskih primerjalnih frazemov	8
8 Statistična analiza	18
8.1 Poznavanje in raba knjižnih glagolskih primerjalnih frazemov v govoru Prekope pri Vranskem	18
8.2 Sestavinska prekrivnost A- in C-dela	18
8.3 Primerjalni vezniki in dopolnilne sestavine	20
8.4 Pomenska prekrivnost glagolskih primerjalnih frazemov.....	21
8.5 Novi glagolski primerjalni frazemi	21
9 Zaključek.....	24
Viri in literatura	26

Izvleček

Diplomsko delo vsebuje v slovar urejene glagolske primerjalne frazeme in njihovo rabo pri treh generacijah štajerskega srednjesavinjskega vranskega govora, kamor spada tudi govor Prekope pri Vranskem. Rabo smo preverjali za 41 knjižnih glagolskih primerjalnih frazemov, ki so navedeni kot slovenske ustreznice hrvaškim v *Hrvaško-slovanskem slovarju primerjalnih frazemov (Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema)* iz leta 2006. V slovar je uvrščenih tudi 21 dodatnih narečnih glagolskih primerjalnih frazemov, ki so jih navedli informatorji vranskega govora. Analiza je pokazala, da je raba glagolskih primerjalnih frazemov v govoru Prekope pogosta, saj sodelujoči informatorji v vsakdanjem življenju uporabljajo 35 od 41 knjižnih glagolskih primerjalnih frazemov, ki so enaki knjižnim, namesto ostalih 6 pa uporabljajo drugačne narečne. Po večini imajo narečni frazemi pomene prekrivne s pomeni svojih knjižnih variant, redka odstopanja nastajajo bodisi zaradi širjenja bodisi zaradi ožjenja pomena, nekaj narečnih frazemov pa ima enak pomen, a drugačno zapolnitev sestavin kot knjižni. Raba posameznih narečnih frazemov je pogojena tudi s starostjo informatorjev; starejši jih rabijo precej več kot mlajši, hkrati pa mlajši uporabljajo nekaj drugih frazemov kot starejši.

Ključne besede: narečna frazeologija, glagolski primerjalni frazemi, Prekopa pri Vranskem, vranski govor

Abstract

The dissertation consists of a vocabulary matched verbal comparative phrasemes and their use in three generations of Vransko speech, where the Prekopa pri Vranskem speech is also included. We examined the use for 41 grammar verb comparative phrasemes, which are listed as Slovenian counterparts to Croatian in the *Croatian-Slavic comparative dictionary of idioms (Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema)* in 2006. The dictionary also lists 21 additional comparative dialect verb phrasemes, presented by informants of the Vransko speech. The analysis showed that the use of comparative verb phrasemes in the Prekopa speech is common because participant informants in everyday life use 35 out of 41 grammar comparative verb phrasemes, which are the same to the grammar ones. Instead of the other 6 the participants use a different dialect phrasemes. Most of the dialects phrasemes meanings overlay with their grammar variants, rare deviations arise either to the expansion or narrowing of meaning, some dialect phrasemes has the same meaning, but a different filling ingredients as the grammar ones. Use of single dialect phrasemes is conditioned by the informants age; older ones use them much more than younger people, younger participants used a few other phrases than the senior ones.

Key words: dialect phraseology, comparative phrasemes, Prekopa pri Vranskem, Vransko speech

1 Uvod

Frazeologija je relativno mlada veda, pri nas in po svetu so jo, kljub temu da se v življenju s frazemi srečujemo praktično vsakodnevno, začeli intenzivno preučevati šele v prvi polovici dvajsetega stoletja. Pogosto se rabe frazemov sploh ne zavedamo, saj so ti v našem mentalnem slovarju shranjeni kot celota, kar pomeni, da nanje nismo nič bolj pozorni kot na posamezne besede. Posebej zanimiva je narečna frazeologija; slovenščina ima namreč mnogo narečij, ki se zaradi vpliva različnih znotraj- in zunajjezikovnih dejavnikov med sabo precej razlikujejo. Knjižni frazemi s časom postajajo vedno bolj in bolj raziskani in popisani, medtem ko preučevanje narečnih frazemov šele dobro začinja svojo pot. To me je spodbudilo k odločitvi, da raziščem rabo frazemov v govoru svojega domačega kraja – Prekope pri Vranskem. Namen naslovnega diplomskega dela je preveriti rabo 41 glagolskih primerjalnih frazemov iz knjižnega jezika pri treh generacijah govorcev vasi Prekopa in ugotoviti morebitno generacijsko razhajanje.

1.1 Hipoteza

Zaradi obsegovne omejitve sem se osredotočila na rabo ter poznavanje glagolskih primerjalnih frazemov, pomagala sem si z naborom knjižnih glagolskih primerjalnih frazemov iz *Hrvaško-slovanskega slovarja primerjalnih frazemov (Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema)* Željke Fink-Arsovske, za katerega je slovenske ustreznice najpogostejših hrvaških primerjalnih frazemov pripravila Erika Kržišnik. Ker se primerjalni frazemi pogosto pojavljajo v različnih jezikih, sem predvidevala, da bodo govorci govora v Prekopi poznali večino frazemov, vključenih v nabor. Hkrati sem domnevala, da bodo mlajši govorci seznanjeni z manjšim številom frazemov kot starejši. Oboje se je izkazalo za resnično. Sodelujoči informatorji v vsakdanjem življenju uporabljajo 35 od 41 knjižnih glagolskih primerjalnih frazemov s seznama uporabljene vprašalnice, za preostalih šest pomenov pa so uporabili drugačne frazeme. Poleg teh so navedli dvajset glagolskih primerjalnih frazemov, ki v vprašalnico niso bili vključeni. Najmlajši informator pozna le 23 primerjalnih frazemov s seznama, od teh jih uporablja samo devet, a še te bolj poredko. Vsak izmed starejših informatorjev je poznal vseh 35 v obravnavanem govoru znanih frazemov, vsi jih bolj ali manj pogosto tudi uporabljajo. Informatorji so skupaj našteali še dvajset frazemov, ki jih vprašalnica ni obsegala.

1.2 Metode dela in način zbiranja narečnega gradiva

Narečno gradivo sem zbrala na terenu, tj. v rojstni vasi Prekopa pri Vranskem. Vnaprej izbrane štiri informatorje različnih starosti sem spraševala po posameznih frazemih iz nabora s pomočjo pomena frazemov, na primer: *Kako bi rekli, če se koga ali česa zelo bojite; kako se bojite?* Informatorje sem prosila, če mi lahko povejo še primer rabe posameznega frazema, tj. v povedi. Najprej sem posnela pogovor s prvo informatorko, ki šteje nekaj čez petdeset let. Nato sem posnela pogovore z dvema od nje starejšima informatorjema ter z enim mlajšim, kar mi je v nadaljevanju omogočilo kvantitativno primerjavo poznavanja frazemov govorcev različnih starosti. Vodene pogovore sem semala z digitalnim diktafonom, saj je prenos posnetega zvoka iz te snemalne naprave na osebni računalnik zelo enostaven. Na računalniku sem posnetke nekoliko obdelala (skrajšala, tako da sem izrezala za to raziskavo nepomembne odseke) s programom Audacity 1.3 Beta.

Terenskemu delu je sledilo kabinetno. Zbrala sem raznovrstno gradivo o narečni ter primerjalni fazeologiji, glagolskih frazemih, govoru v Prekopi, Prekopi in srednjesavinjskem narečju, nato pa najpomembnejše informacije za pričujoče delo povzela v teoretičnem delu raziskave. Za tem je bilo potrebno poslušati na terenu pridobljene posnetke in opraviti fonetično transkripcijo glagolskih primerjalnih frazemov. Pri prepisovanju sem si pomagala z vnašalnim sistemom ZRCola, patentiranim na ZRC SAZU v Ljubljani.¹ Sledila je sestava slovarja in analiza dobljenih narečnih frazemov. V tem delu naloge sem ugotavljala poznavanje in rabo posameznih frazemov v govoru v Prekopi, pomensko ter sestavinsko (ne)prekrivnost narečnih frazemov s knjižnimi, pomen novih frazemov ter morebitno pojavnost slednjih v *Slovarju slovenskih frazemov in/ali v Slovarju slovenskega knjižnega jezika*.

1.2.1 Informatorji

V raziskavi so sodelovali štirje vnaprej izbrani informatorji različnih starosti. Prva informatorka je moja mati Jana Jošt, rojena 1959 v Prekopi, kjer si je tudi ustvarila družino. Po poklicu je gospodinja na domači kmetiji. Drugi informator je njen sin, moj brat, Žan Jošt, rojen leta 1994. Še vedno živi v Prekopi, trenutno obiskuje zadnji, četrti letnik Srednje šole za gostinstvo in turizem v Celju. Za tretjega informatorja sem izbrala gospoda Slavka Roterja, rojenega 1936 v Prekopi, četrta informatorka pa je njegova žena Meta Roter, rojena 1950, prav tako v Prekopi. Oba že vse svoje skupno življenje delujeta na domači kmetiji. Različna starost in z njo pogojeni različni izkušnjski svetovi informatorjev so pripomogli k nazornejši in točnejši analizi rabe glagolskih primerjalnih frazemov v govoru Prekope pri Vranskem.

¹ Sistem je razvil dr. Peter Weiss.

2 Predstavitev vasi Prekopa

Vas Prekopa je del Občine Vransko. Začetki naselbine na Vranskem segajo daleč v preteklost, to potrjuje podatek, da so v letih 1949 ter 1950 ob kopanju vodovoda na omenjenem področju našli cele plasti razbite rimske opeke. O nekdanji rimski postaji prav tako pričajo naslednje najdbe: odkriti temelji in pod rimske stavbe ter rimski novci. Spodbuda za razvoj kraja je bila cesta, ki je nasledila pradavno jantarsko pot in kasneje rimsko cesto Dunaj–Trst. (Bregant 2000: 4–5) Naselje se v listinah prvič omenja že leta 1123, njegov pomen pa je zrastel zlasti v poznem srednjem veku, ker je imelo prvo štajersko postojanko na meji s Kranjsko, pošto in mitnico. (Vransko.net: Zgodovina) Prekopa je od kraja Vransko oddaljena le tri kilometre, zato lahko sklepamo, da so na njen razvoj vplivali podobni dejavniki kot na razvoj vranskega trga. Vranska občina leži na jugozahodnem delu ozemlja srednjesavinjskega narečja, na zahodu pa tesno meji z vzhodnogorenjskimi govori. Predstavlja vrata v Spodnjo Savinjsko dolino; ko se pripeljemo s Trojan navzdol, se pri Vranskem odcepi cesta za Motnik in Tuhinjsko dolino. (Bregant 2000: 5) Blizu Vranskega je tudi meja zgornjesavinjskega narečja, kar še posebej velja za Prekopo, ki se na vzhodu stika z občino Braslovče (natančneje s krajem Podvrh); Gomilsko, Braslovče, Letuš, Podvrh itd. so namreč kraji srednjesavinjskega področja, ki so geografsko in kulturno zelo povezani z Zgornjo Savinjsko dolino.

V preteklosti so na prebivalce Prekope poleg Rimljanov vplivali različni zgodovinskorazvojni dejavniki. V času oglejskega patriarha sta se zanjo zavzemala tako savinjski arhidiakon kot gorenjski samostan. V dobi tlačanstva je spadala pod žovneško gospodo. (*Prekopa, Čeplje, Stopnik* 2006: 74–82) Danes šteje okoli 220 prebivalcev. Glavnina hiš stoji med regionalno cesto Celje–Ljubljana in avtocesto; ugodna lega, ki omogoča hiter dostop do večine večjih slovenskih mest, je razlog, da se v vas priseljuje vedno več mestnega prebivalstva iz celotne Slovenije, predvsem iz Ljubljane. Kot sem že nakazala, se prvo in edino občinsko središče nahaja na Vranskem, kjer se med drugim nahajajo osnovna šola, vrtec, pošta, zdravstveni dom, dve banki, farna cerkev, dve trgovini ter nekaj gostiln. Največ šolarjev po končani osnovni šoli nadaljuje svoje izobraževanje v Celju (vedno več tudi v Ljubljani), kamor dnevno migrirajo. Zaposleni² na delo vsak dan odhajajo na različne lokacije izven domačega kraja, najpogostejše med njimi so Žalec, Celje, Velenje in Ljubljana.

² Z izjemo kmetovalcev in tistih, ki službujejo na območju Občine Vransko.

3 Govor Prekope in srednjesavinjsko narečje

Zaradi omejenega obsega diplomskega dela bom v nadaljevanju povzela le najvažnejše značilnosti srednjesavinjskega narečja, v katerega spada vranski govor in s tem tudi govor vasi Prekopa.³

Srednjesavinjsko narečje se govori na območju ob Paki, Bolski in srednji Savinji do Celja. Nahaja se na meji delitve štajerskih narečij na severna in južna glede na dve izoglosi. Prva deli narečja glede na čas podaljšave staro- in novoakutiranih samoglasnikov v nezadnjem besednem zlogu, druga glede na vokalizacijo dolgega polglasnika. Severni del srednjesavinjskega narečja (ob Paki) spada k severnim štajerskim narečjem. V njih so se akutirani samoglasniki daljšali kasneje, zato imajo različne reflekse za nekatere akutirane in stalno dolge samoglasnike. Za to območje je značilna e-jevska vokalizacija dolgega polglasnika. Južni del srednjesavinjskega narečja se uvršča v južno skupino štajerskih narečij. Ta imajo enotne reflekse za akutirane in stalno dolge samoglasnike, glede na vokalizacijo dolgega polglasnika ima jugozahodni del narečja (Motnik, Vransko, Polzela) a-jevsko vokalizacijo dolgega polglasnika, jugovzhodni del (širša okolica Celja) pa mešano e-jevsko ali a-jevsko. (Bračko 2012: 9)

Skozi Spodnjo Savinjsko dolino je v rimski dobi prek Trojan potekala pomembna cesta Celje–Vransko–Trojane–Črni graben–Emona, ki je povezovala Rim s Panonijo. Važna prometna lega je imela velik vpliv na razvoj spodnjesavinjskih govorov. (Bračko 2012: 9) Tine Logar v svojem članku poudarja pomen prometnega značaja Spodnje Savinjske doline. Piše, da je ob naselitvi z nasprotne smeri prihajal gorenjski tok in tako sta se srečali gorenjsko in štajersko narečje, ki sta si med sabo precej različni. Zaradi tega se je izoblikovalo savinjsko narečje, ki je:

[M]lada vmesna tvorba med gorenjščino in centralno štajersčino. Nastala je zaradi živahnih stikov med dvema mnogo starejšima govornima osnovama, od katerih je vsaka prispevala v njegovo zgradbo svoj delež: centralna štajersčina osnovo, gorenjščina pa spremembo prvotnega razvojnega 'načrta', ki se je odrazil zlasti v razvoju savinjskega vokalizma, pa tudi v mnogih drugih savinjskih značilnostih. [...] Zato savinjščina ni danes niti tipično štajersko, še manj pa seveda tipično gorenjsko narečje, pač pa je črpala pobude za svoj nastanek tako tam kot tu in je zato pravi predstavnik vmesnih, prehodnih narečij, ki že od nekdaj žive dvojno življenje. (Logar v Bergant 2006: 5)

4 Slovenska narečna frazeologija

Hkrati z razvojem frazeologije in frazeologije slovenskega knjižnega jezika se povečuje zanimanje za slovensko narečno frazeologijo. Obstoječe teorije, metode ter pristope je

³ Govor Vranskega je v svoji diplomski nalogi natančno glasoslovno in oblikoslovno analizirala že Polona Bregant (2000: 5–15). Ker je Prekopa del Občine Vransko, je njen govor blizu ali enak govoru Vranskega, zato na tem mestu vse, ki želijo natančnejše oblikoslovne ali glasoslovne podatke o obravnavanem govoru, usmerjam na delo Polone Bergant. Pričujoče diplomsko delo se namreč osredotoča na rabo glagolskih primerjalnih frazemov.

mogoče aplicirati na svoje gradivo, najbolje je, če jih celo nadgradimo. (Smole 2009: 119) Tako lahko narečno frazeologijo raziskujemo tudi z metodami in postopki geolingvistike. To vključuje terensko raziskavo omejenega števila frazemov po vnaprej pripravljeni vprašalnici, ki omogoča vodeni pogovor z informatorjem. Iz nabora frazemov v posameznih krajevnih/narečnih govorih se oblikujejo indeksi za posamezno vprašanje oz. za posamezni frazem, vzporedno s tem se oblikuje mreža raziskovalnih točk. Tako urejeno gradivo je pripravljeno za kartografsko obdelavo, tj. prikaz frazema na jezikovni karti z ustreznim komentarjem. Obseg in vsebina komentarja sta zelo nestalna, lahko gre za le najnujnejša pojasnila ali za različne primerjave ter ugotavljanja medzvrstnih, mednarečnih ali medjezikovnih razmerij. (Smole 2009: 120)

Pred letom 2000 je bila narečna frazeologija sestavni del samo nekaterih, že tako redkih narečnih slovarjev, po tem letu pa se je začelo narečne frazeme ne samo zbirati, temveč tudi teoretično obravnavati z različnimi pristopi – semantičnim, kulturološkim, frazeografskim, geolingvističnim. (Smole 2009: 122–123)

5 Primerjalna frazeologija in primerjalni frazemi

Frazeologija je razmeroma mlada jezikoslovna veda, hitreje se je začela razvijati šele na začetku 20. stoletja. Njena osnovna enota je frazem; ta je sestavljen iz najmanj dveh komponent ali sestavin (iz dveh polnopomenskih ali ene polnopomenske in ene nepolnopomenske). Za frazem je značilno, da se ne tvori sproti v procesu govora, temveč se v diskurz vključuje kot celovita enota. (Fink-Arsovski 2006: 11)

Frazemi so strukturno različnih oblik, glede na obseg jih je mogoče razdeliti na fonetične besede (minimalni frazem, ki je najpogostejše sestavljen iz ene polnopomenske in ene nepolnopomenske besede in predstavlja naglasno celoto, npr. *na glas, na mah, na lepem*), zveze besed različnih vrst (npr. *noč in dan, jasno in glasno, iti do konca, Damoklejev meč, dobrega srca, tja v en dan, ne tič ne miš*) in stavčne frazeme (*tiha voda bregove dere, ljubezen je slepa*). (Fink-Arsovski 2006: 11)⁴

Pri primerjalnih frazemih gre za frazeološke primerjave, ki določeno lastnost, izraženo z glagolom ali pridevnikom, ponazorijo s primerjavo. Ločimo dva osnovna strukturna tipa primerjalnih frazemov⁵ – tridelnega in dvodelnega. V tridelni zgradbi (A + B + C) ima primerjalni frazem sestavino, ki se primerja (A-del), primerjalni veznik (B-del) in sestavino (ali sestavine), s katero se primerja (C-del). A-del je izražen s pridevnikom, glagolom, samostalnikom, prislovom ali zaimkom, C-del pa je oblikovno lahko zelo raznovrsten (*dober kot kruh, grd kot smrtni greh, temno kot v rogu*). Frazemi s to

⁴ Hrvaške frazeme sem zamenjala s slovenskimi ali jih izpustila.

⁵ Primerjalni frazemi imajo lahko tudi drugačne strukturne oblike, a te niso bile vključene v *Hrvaško-slovanski slovar primerjalnih frazemov*, iz katerega so vzeti frazemi za analizo. Poleg tega se pričujoče delo v nadaljevanju ukvarja le z glagolskimi primerjalnimi frazemi, za katere je značilna tridelna zgradba.

zgradbo so najštevilčnejši. Dvodelni strukturni tip ima obliko B + C, A-del (tj. del, ki se primerja) manjka. (Fink-Arsovski 2006: 11)

Pomen primerjalnih frazemov se pogosto oblikuje na podlagi vedenja o predmetu, poznavanju navad, običajev, tradicije in zgodovinskih dejstev. Včasih je primerjava s kakim predmetom le delno izražena, kar prav tako zahteva določeno vedenje o predmetu ali prepoznavanje smisla pri različnih tipih elipse. (Fink-Arsovski 2006: 13) A-del tridelnega tipa primerjalnih frazemov navadno ohrani svoj prvotni leksikalni pomen, zato je frazeološki pomen najbolj odvisen od C-dela,⁶ za katerega so značilni slikovitost, konotativni pomen ter močna ekspresivnost. Ena osnovnih funkcij primerjalne frazeologije je močno potenciranje pomena sestavine v A-delu (npr. *debel kot sod* ne pomeni le debel, temveč se ta lastnost stopnjuje v 'zelo debel'). (Bračko 2012: 21) Pri nekaterih primerjalnih frazemih ne gre samo za potenciranje pomena, saj kažejo še na poseben način poteka dejanja ali na dodatno lastnost stanja, o katerem se govori v A-delu. (Fink-Arsovski 2006: 13)

6 Glagolski frazemi

V tej nalogi sem se omejila na glagolske primerjalne frazeme. Glagolski frazemi so tisti frazemi, ki imajo obliko glagolske besedne zveze in kategorialni pomen dejavnosti. (Kržišnik 1994: 6) So hkrati najštevilčnejša in najbolj »gibljiva« skupina frazemov v vsakem jeziku: nastajajo iz stavčnih (npr. *Tiha voda bregove dere – biti tiha voda*) in dalje spodbujajo nastanek neglagolskih (npr. *imeti dobro srce – biti dobrega srca – (človek) dobrega srca*). Glagolski frazemi se tudi širijo (npr. s perifrazo *jezik se vozla |komu| – voz se naredi na jeziku |komu|*) in krčijo (*odgovoriti, kakor bi iz topa ustrelil – odgovoriti, kakor bi ustrelil – odgovoriti kakor iz topa*), celo do izgube vrednosti frazema (prim. predhodno navedeni niz, ki se nadaljuje v *ustreliti*, ali *cepiti dlako – dlakocepiti*). (Kržišnik 1994: 46) Če govorimo o primerjalnih frazemih, so glagolski primerjalni frazemi torej tisti, v katerih je v tridelni zgradbi A + B + C A-del (tj. sestavina, ki se primerja) izražen z glagolom.

⁶ Opozoriti je treba, da se preoblikovanje pri njem ne odvija na enak način kot pri drugih frazemih. (Fink-Arsovski 2006: 12)

7 Slovarski del

7.1 Uvodna pojasnila

Podpoglavje podaja informacije za lažje razumevanje slovarčka glagolskih primerjalnih frazemov, ki je predstavljen v nadaljevanju diplomskega dela. V slovarčku uporabljene znake in kratice pojasnjuje spodnja legenda, za njo stoji tudi prikaz osnovne sestave geselskega članka. Znotraj slovarja so frazemi razvrščeni po abecednem vrstnem redu prvih črk nadiztočnic, tj. glavnih sestavin iz C-dela knjižnih in/ali narečnih frazemov. Glavnino zgledov rabe narečnih frazemov je prispevala prva infomatorka Jana Jošt. Za njenimi zgledi zato ni posebnih oznak, vsi primeri rabe, ki so jih navedli ostali inforamtorji, pa so označeni tako, da za njimi v zavutih oklepajih stojita prvi črki imena in priimka dotičnega informatorja. Kratice informatorjev so naslednje:

- Jana Jošt;
- Žan Jošt {ŽJ};
- Meta Roter {MR};
- Slavko Roter {SR}.

Legenda

- + narečni frazem, ki ga v slovarju oz. gradivu primerjalnih frazemov ni
- frazema v narečju ni oz. ga informatorji ne rabijo
- za znakom stoji fonetično poknjžena narečna oblika frazema v primerih, ko se ta od knjižne razlikuje
- za znakom stoji slovarska oblika narečnega frazema
- znak uvaja dokumentarni razdelek
- SSF+ frazem je prisoten v *Slovarju slovenskih frazemov* Janeza Kebra
- SSF– frazem ni prisoten v *Slovarju slovenskih frazemov* Janeza Kebra
- * redka raba
- star. frazem se pogosteje rabi pri starejši generaciji
- ml. frazem se pogosteje rabi pri mlajši generaciji
- () variante, tj. medsebojno zamenljive sestavine
- <> fakultativne, tj. neobvezne sestavine
- [] zunajfrazemska kolokacija
- x/x besedna dvojnica
- x / x frazemska dvojnica
- Č+ v rabi samo za človeško
- Č– v rabi samo za nečloveško
- [K] komentar
- glej (enakopomenski frazem se pojavi tudi pod drugo sestavino)

Zgradba geselskega članka

GESELSKA BESEDA

knjižni frazem ● slovarska oblika narečnega frazema ■ SSF+/SSF⁻⁷ (prisotnost ali odsotnost primerjalnega frazema v SSF)

ali (**knjižni frazem**) ► v **govoru drugačen frazem** od knjižnega zaradi drugačne sestavine (npr. leksema, ki je narečna ustreznica knjižne) ● slovarska oblika narečnega frazema ■ SSF+/SSF-

ali + **nov (narečni) frazem**, ki ga v slovarju oz. gradivu primerjalnih frazemov knjižnega jezika ni (enakopomenski ali frazem z novim pomenom) ● slovarska oblika narečnega frazema ■ SSF+/SSF-

pomen oziroma pomeni obravnavanega frazema

narečni zgled ali zgledi – poknjižitev zgleda ali zgledov

☐ komentar

→ glej (enakopomenski frazem se pojavi tudi pod drugo sestavino)

Kadar se knjižni frazem iz vprašalnice bodisi besedotvorno bodisi oblikoslovno itd. razlikuje od enakopomenskega frazema, zapisanega v SSF, v geselskem članku stoji oznaka SSF+, njegova različica pa je zapisana v opombi pod črto.

7.2 Slovarček glagolskih primerjalnih frazemov

ANGEL

+ **bedeti nad kom ko angel varuh** ● be'dè:t nat 'kè:rim ku 'a:ngel 'va:rux ■ SSF+
skrbno koga, kaj varovati, ščititi

Be'dj: nat te'bój ku 'a:ngel 'va:rux. {MR} – Bedi nad teboj ko angel varuh.

→ KOKLJA, PES

BOG

držati se kot lipov bog ● – ■ SSF+

nesproščeno, nenaravno se obnašati

BOG

stati, sedeti kot lipov bog ► **stati (tako) ko (en) lipov bog** ● s'tat <'tək> ku <en> 'līpu 'bò:x ■ SSF+

ne se premakniti z mesta, ne pomagati (pri delu, nesreči)

'Tò: se pa 're:če: »Stu'jjš 'tək ku 'līpu 'bò:x.« – To se pa reče: »Stojiš tako ko lipov bog

⁷ SSF = *Slovar slovenskih frazemov*

BRITOF

+ **biti tak, ko bi prišel iz britofa 'pokopališča' na urlaub 'dopust'** • 'bɪt 'tak ku bɪ 'pə:ršu iz b'ɾɪ:tufa na ur'la:ɥp* (star.) ■ SSF–

izgledati slabo, bolno, izčrpano

Je 'tak, ku bi 'pə:ršu iz b'ɾɪ:tufa na ur'la:ɥp. {SR} – Je tak, ko bi prišel iz britofa 'pokopališča' na urlaub 'dopust'.

CAMPLETAR

+ **biti kot completar 'razcapanec' ▶ biti ⟨tak⟩ ko ⟨en⟩ completar** • 'bɪt 'tək ku en camp'lè:tar ■ SSF–

grdo, neurejeno izgledati

'Tək ku en camp'lè:tar. {MR}

→ KLOŠAR, STRAŠILO

ČRNEC

+ **delati kot črnc ▶ delati ko črnc** • 'dè:lat ku 'čəɾɲc ■ SSF–

naporno in veliko delati (težka fizična dela)

'Dè:la ku 'čəɾɲc. {SR} – Dela ko črnc.

→ KONJ, ZAMOREC, ŽIVINA, ŽIVAD

DENAR

+ **poznati koga ⟨tako⟩ ko star gnar 'denar'** • pòz'na:t 'kè:rga ⟨'tək⟩ ku s'tər g'na:r ■ SSF–

dobro poznati koga

Ga pòz'na:m 'tək ku s'tər g'na:r. {MR} – Ga poznam tako ko star gnar 'denar'.

DUH

biti kot duh • – ■ SSF–

biti slab, shujšan (od bolezni)

GOBAVEC

+ **umirati ⟨tako⟩ ko gobavci** • u'mi:rat ⟨'tək⟩ ku 'gò:bauci ■ SSF–

*eden za drugim hitro umirati**

U'mi:rajo 'tək ku 'gò:bauci. {MR} – Umirajo tako ko gobavci.

HUDIČ

bati se koga, česa kot hudič križa ▶ bati se katerega, česa ko hudič križa • 'ba:t se: 'kè:rga, 'česa ku xu'dič k'riža ■ SSF+

zelo se bati koga, česa

Je-biɥ en 'sò:set, tak bəl camp'lè:tarski, smo-se-ga-ut'ɾuo:c 'ba:l ku xu'dič k'riža. – Je bil en sosed, tak bolj completerski 'razcapan', smo se ga otroci bali kot hudič križa.

→ VRAG

JAJCE

biti podoben kot jajce jajcu *komu* • – ■ SSF+⁸

biti zelo podoben komu

biti si podoben kot jajce jajcu ► biti si podoben ko jajca jajci • 'bɪt si pò'dò:bɲ, ku 'ja:jca 'ja:jci ■ SSF+

biti si zelo podoben

Naj'bəl se 'tò: 'rjɛ:če za kake d'vò:jčke, pa 'rè:s 'ta:ke, ku jix kər 'māma – 'māma jix 'lò:č, 'mɪ pa 'ne:, 'po:-pa 'rjɛ:čemo: »Sta 'ta:ka, 'čjst sta si pò'dò:bna, ku 'ja:jca 'ja:jci.« – Najbolj se to reče za kakšne dvojčke, pa res take, ko jih kar mama – mama jih loči, mi pa ne, po 'potem' pa rečemo: »Sta taka, čisto sta si podobna, ko jajce jajcu.«

JERA

držati se kot mila jera • – ■ SSF+

v družbi se zamikati, biti žalosten (iz nepojasnjenih razlogov)

biti kot mila jera ► biti tak ko (ena) mila jera • 'bɪt 'ta:k ku ⟨'je:na⟩ 'mi:la 'jè:ra ■ SSF+

biti cmerav, hitro se dati spraviti v jok ali v družbi se zamikati, biti žalosten (iz nepojasnjenih razlogov)

Je 'ta:k ku 'mi:la 'jè:ra. / Je 'ta:k ku 'je:na 'mi:la 'jè:ra. – Je tak ko mila jera. / Je tak ko ena mila jera.

JESIHAR

dreči se kot jesihar ► upiti ko jesihar ► ʊ'pɪt ku 'jè:sxar ■ SSF+

zelo, glasno vpiti, govoriti

Se 're:če, de se 'dje:re ku s'ra:ka al pa ʊ'pɪje ku 'jè:sxar. – Se reče, da se dere ko sraka ali pa vpije ko jesihar.

→ ŽERJAV, ŽIVAD

JESTI

+ **je kdo tak, ko bi nič slano ne jedel •** je gđò 'tak, ku bi 'neč s'la:n ne 'jè:du* (star.) ■ SSF–
biti slab, shujšan (tudi od bolezni)

'Məma je 'rjɛ:kla: »'Tak je, ku bi 'neč s'la:n ne 'jè:du.« {SR} – Mama je rekla: »Tak je, ko bi nič slano ne jedel.«

KLOP

držati se (prijeti se) kot klop koga, česa ► držati se koga ko cek 'klop' • dərʒ'at se 'kè:rga ku 'ce:k ■ SSF+⁹

neprestano komu slediti, biti ob njem, se ga držati

'Təle 'rjɛ:čemo: »Se ga dər'ʒi ku 'ce:k.« – Tule rečemo: »Se ga drži ko cek 'klop'.«

⁸ SSF: biti [si] podoben kot jajce jajcu

⁹ SSF: držati se [koga/česa] kot klop [kože]

KLOŠAR

+ **biti tak kot klošar** ▶ **biti** ⟨tak⟩ **ko klošar** • 'bīt ⟨'tak⟩ ku k'lò:šar ■ SSF–

grdo, neurejeno izgledati

Je 'tak ku k'lò:šar. {ŽJ} – Je tak ko klošar.

→ CAMPLETAR, STRAŠILO

KNJIGA

brati (prebrati) koga kot odprto knjigo ▶ **brati (prebrati) kakor knjigo** *koga* ▶ b'rat (preb'rat) kòkər k'nìgo 'kè:rga ■ SSF+

dobro poznati koga; tudi spregledati njegove namere

Kòkər k'nìga¹⁰ te 'ləxk pre'bìe:rem, 'se:j ti ũ'sìe: 'nè:kut 'pìše na 'čìe:l. – Kakor knjigo te lahko preberem, saj ti vse nekako piše na čelu.

KOKLJA

+ **ahitati 'paziti' koga, kaj ⟨tako⟩ kot koklja na svoje piščance** • 'a:xtat 'kè:rga, 'ke:j ⟨tək⟩ ku 'kò:kla na svoje 'pìšete ■ SSF+¹¹

skrbno koga, kaj varovati, ščititi; z veliko pozornostjo se do koga, česa obnašati

'Tò: pa kər 'rìe:čemò: »'A:xta tək ku 'kò:kla na svoje 'pìšete.« – To pa kar rečemo: »Ahta 'pazi' tako ko koklja na svoje piščance.

→ ANGEL, PES

KONJ

delati (garati) kot konj ▶ **delati (garati) ko konj** • 'dè:la ku 'kùo:j ■ SSF+

naporno in veliko delati (težka fizična dela)

Je 'dè:lala (sosed, op. av.), 'rè:s je 'dè:lala ku 'kùo:j /.../: ku'sìla na 'rùo:ke – 'ta:ke 'mùoške 'dè:le, 'no. – Je delala (sosed, op. av), res je delala ko konj /.../: kosila na roke – taka moška dela, no.

→ ČRNEC, KONJ, ZAMOREC, ŽIVAD

KOŽA

+ **je kaj takšno, ko da je komu pisano na kožo** • je kej 'tək, ku de je 'kè:rim 'pìsan na 'kò:žo ■ SSF+¹²

zelo ustrezati komu kaj

'Ta: 'šìxt je pa 'tək, ku bi 'bìu ti na 'kò:žo 'pìsan – ku se 'fa:jn pò'čùtjo pa ust'va:rjajo. – Ta šìht 'služba' je pa tak, ko bi bil ti na kožo pisan – ko se fajm 'dobro' počutijo pa ustvarjajo.

¹⁰ Oblika (kòkər) k'nìga je na tem mestu precej nenavadna, pričakovala bi obliko (kòkər) k'nìgo. Sklepam, da gre za zarek in ne za sistemsko rabo.

¹¹ SSF: bdeti kot koklja [nad kom/čim]

¹² SSF: komu je kaj pisano na kožo

KRAJCAR

+ **biti <si> podoben <tako> kakor krajcar krajcarju** • 'bɪt <si> pò'dò:bɲ <'tək> 'kò:kər k'ra:jcar k'ra:jcarju* ■ SSF+

biti si zelo podoben

'Tək 'kò:kər k'ra:jcar k'ra:jcarju pò'dò:bna. {MR} – Tako kakor krajcar krajcarju podobna.

LEV

boriti se kot lev ▶ bori se kakor lev • bo'rɪ: se 'ko:kər 'le:ɥ ■ SSF+

boriti se pogumno, vztrajno

'Po:l 'rɛ:čemo: »Se bo'rɪ kokər 'le:ɥ.« – Potem rečemo: »Se bori kakor lev.«

LEVINJA

boriti se kot levinja ▶ bori se ko levinja • bu'rɪ se ku le'vɪnja ■ SSF+

boriti se pogumno, vztrajno

Sp'lox če se kaki 'ma:mi kaka kri'vɪja dō'ga:ja pa de ji 'xò:čjo ut'rɥo:ke ɥ'zè:t in se 'pɥo:l bu'rɪ ku le'vɪnja za svoje ut'rɥo:ke, de jix du'bɪ na'za:j. – Sploh če se kakšni mami kakšna krivica dogaja pa da ji hočejo otroke vzeti in se potem bori kot levinja za svoje otroke.

☐ Uporablja se za Č+, in sicer za osebe ženskega spola.

→ LEV

LUNA

+ **je kdo tak, kot bi ga luna nosila** • je gdō 'tak, ku bi ga 'lɥna nō'sɪla ■ SSF+¹³

biti zatopljen v svoj svet, neodziven (npr. zaradi zaljubljenosti)

'Tò: smo 'po:l 'mɪsl pa za kake 'ta:ke m'la:de, za'lɥblene al pa kej 'ta:jga, ku mu 'ke:j gōvo'rɪš, pa te sp'lox ne 'čɥje. 'Re:če se: »Je 'ta:k ku bi ga 'lɥna nō'sɪla.« – To smo potem mislili pa za kake take mlade, zaljubljene ali pa kaj takega, ko mu kaj govoriš, pa te sploh ne čuje 'sliši'. Reče se: »Je tak, ko bi ga luna nosila.«

MIRKOVICA

+ **pleše (obnaša se) <tako> ko <ena> mirkovica 'opica'** • p'lè:še (ub'na:ša se) <'tək> ku <'jə:na/'jɛ:na> 'mɪ:rkuca* (star.) ■ SSF–

čudno se obnašati

P'lè:še ku-'jə:na 'mɪ:rkuca. / Se ub'na:ša 'tək ku 'jɛ:na 'mɪ:rkuca. {SR} – Pleše ko ena mirkovica. / Se obnaša tako ko ena mirkovica.

MRAVLJA

delati kot mravlja (mravljica) ▶ delati ko mravlja • 'dè:lat ku m'ro:ɥla/m'roula ■ SSF+¹⁴

pridno, vztrajno, nenehno delati

'Dè:la ku m'ro:ɥla, p'rɪdna pa ku če'bè:la. [Tudi: 'Tò: je pa p'rɪdn ku m'roula.]. – Dela ko mravlja, pridna pa ko čebela. [Tudi: To je pa priden ko mravlja.]

¹³ SSF: luna nosi *koga* / ekspr.; pren., tudi kot primera

¹⁴ SSF: delaven/marljiv/neutruden/priden kot mravlja/mravljica

MRLIČ

biti kot živ mrlič ▶ biti tak ko ⟨en⟩ živ mrlič • bjt 'tək ku ⟨en⟩ 'žjɥ mər'lič ■ SSF+¹⁵

izgledati slabo, bolno, izčrpano

Ôd bu'lè:zɯ bi 'tɥd laxk blò 'tak ku 'sè:nca, ampak 'tjst smò pa 'bəl 'rjè:kɫ, de-j 'tək ku en 'žjɥ mər'lič, 'čjst b'lè:di pa ... – Od boleznì bi tudi lahko bilo tak ko senca, ampak tisto smo pa bolj rekli, da je tak ko en živ mrlič, čisto bled pa ...

MUHA

cepati (umirati, padati) kot muhe ▶ cepati ⟨tako⟩ ko muhe • 'ce:pat ⟨'tək⟩ ku 'mɥxe ■ SSF+¹⁶

umirati (v večji skupini)

'Tò: bi pa 'rè:s 'tək ləxka 're:kla, 'ko:kər da 'ce:pajo ku 'mɥxe. – To bi pa res tako lahko rekla, kakor da cepajo ko muhe.

NEVESTA

držati se (obnašati se, vesti se) kot kmečka nevesta ▶ biti ⟨tak⟩ ko ⟨ena⟩ kmečka nevesta • 'bjt ⟨'tək⟩ ku ⟨ena⟩ k'me:čka ne'vè:sta* ■ SSF+¹⁷

držati, obnašati, vesti se sramežljivo, nesproščeno, zmedeno

'Tò: bi se pa 'rjè:kɫ: »Si 'rè:s tək ku ena k'me:čka ne'vè:sta.« – To bi se pa reklo: »Si res tak ko ena kmečka nevesta.«

NOČ

biti ⟨si⟩ kot noč in (pa) dan ▶ biti ⟨si⟩ taka ko noč pa dan • bjt ⟨si⟩ 'ta:ka ku 'nò:č pa 'da:n ■ SSF+

ne ⟨si⟩ biti podoben niti malo kdo, popolnoma se razlikovati

Sta si 'laxka pu'dò:bna, ampak pu ka'rakterjix sta pa 'ta:ka ku 'nò:č pa 'da:n, 'čjst raz'ljčna. / Z 'je:ne dru'žjine, pa sta si 'ta:ka ku 'nò:č pa 'da:n. – Sta si lahko podobna, ampak po karakterjih sta pa taka kot noč pa dan, čisto različna. / Iz ene družina, pa sta si taka kot noč pa dan.

OBSEDEN

delati kot obseden ▶ dela tako, ko bi bil malo obseden (prismuknjen, zmešan) • 'dè:la, tək ku bi bjɥ 'ma:l up'sè:dɯ (pərs'mɥkjen, z'mè:šan) ■ SSF+

delati z veliko vnemo in voljo ali mnogo, naporno, brez odmora delati

'Ta: pa 'dè:la, tək ku bi bjɥ 'ma:l up'sè:dɯ 'a:l pa pərs'mɥkjen (z'mè:šan). 'Tò: se p'ra:ɥ, da 'dè:la tut 'ta:k 'dè:l, ku ni-'nɥjɯ. /.../ 'Dè:l tɥt 'təm 'vjt, ku ga 'nɥ. – Ta pa dela, tako ko bi bil malo obseden ali pa prismuknjen (zmešan). To se pravi, da dela tudi tako delo, ko 'ki' ni nujno. /.../ Delo tudi tam vidi, ko 'kjer' ga ni.

¹⁵ SSF: biti kakor mrlič

¹⁶ SSF: cepati/padati kot muhe

¹⁷ SSF: držati se kakor kmečka nevesta

ODREŠENIK

čakati kot odrešenika (boga) koga ▶ čakati ko (kakor) boga • 'ča:kat ku (kòkər) <'sa:mga> bò'ga: ■ SSF+¹⁸

dolgo čakati koga z upanjem, da bo z njim prišla odrešitev od nečesa slabega

'Tò: pa 'rje:čemo, de ga 'ča:kamò kòkər bò'ga:. / 'Vè:dļ smò pa, de bi 'sam 'jè:nga pòs'lųšu, 'puo:l pa 'tįzga ni-b'lo:, smo pa 'rje:kəl: »'Jo:x, ga 'ča:kamo ku bu'ga:!'« / 'Smo ga 'ča:kal 'tək, ku bį 'sa:mga bu'ga: 'ča:kal. {MR} – To pa rečemo, da ga čakamo kakor boga. / Vedeli smo pa, da bi samo njega poslušal, potem pa tistega ni bilo, smo pa rekli: »Joh, ga čakamo ko boga!'« / Smo ga čakali tako, ko bi samega boga čakali.

PES

+ **ahtati 'paziti' koga, kaj ko pes** • 'a:xtat 'kè:rga, 'ke:j ku 'pe:s (ml.) ■ SSF–
skrbno koga, kaj varovati, ščititi

'Da: ga 'a:xta ku 'pe:s. {ŽJ} – Da ga ahta 'pazi' ko pes.

→ ANGEL, KOKLJA

PIJANEC

držati se kot pijanec (pijan) plota česa ▶ držati se (tako) ko pijanec ploti • dər'žat se 'tək ku p'ja:nc p'lò:ta ■ SSF+¹⁹

vztrajati pri svojih, morda zastarelih stališčih, metodah

'Rje:čemo, da se dər'žįš 'tək ku p'ja:nc p'lò:ta. – Rečemo, da se držiš tako ko pijanec ploti.

držati se kot pijanec (pijan) ploti koga, česa • – ■ SSF+
ne ločiti se od koga, česa, vztrajno slediti komu, čemu

PUNČICA

čuvati kot punčico svojga očesa koga, kaj • – ■ SSF+

skrbno koga, kaj varovati, ščititi; z veliko pozornostjo se do koga, česa obnašati

RIT

biti kot rit in srajca ▶ biti (tako) kot rit pa srajca (hlače) • 'bįt ku 'rįt pa s'ra:jca / 'bįt tək ku 'rį:t/'ręt pa x'la:če ■ SSF+

biti s kom blizek, prijatelj, vedno skupaj

Sta ku 'rįt pa s'ra:jca, de ne 'muorta brez 'je:n d'rųjga. / Sta s'kų:pį tək ku 'rį:t/'ręt pa x'la:če. {SR} – Sta ko rit pa srajca, da ne moreta brez eden drugega. / Sta skupaj tako ko rit pa hlače.

biti tiho kot rit ▶ biti tiho ko rit • bįt 'tįx ku 'rįt ■ SSF+

biti tiho takrat, ko se pričakuje, da se bo kdo o čem izjasnil

'Ta:kim se 'rje:če, de je 'tįx ku 'rįt. – Takemu se reče, da je tiho ko rit.

¹⁸ SSF: pričakovati koga kot odrešenika

¹⁹ SSF: držati se koga/česa kot pijanec ploti

SENCA

biti kot senca ▶ biti<tak> kot <ena> senca • 'bɪt <'ta:k> ku <'je:na> 'sè:nca ■ SSF+²⁰

biti slabega videza (zaradi premalo spanja, zgaranosti)

U 'tɪstɪx š'pɪcɪx 'dè:la /.../ 'po: je pa s'pa:ja 'čɪst pre'ma:l, 'po: se pa 'tò: na'bi:ra, 'po: pa 'ma:l bəl s'la:b zg'lè:daš, pa 'rjè:čejo: »Si 'ta:k ku 'sè:nca.« – V tistih špicah dela /.../ po 'potem' je pa spanja čisto premalo, po 'potem' se pa to nabra, po 'potem' pa malo bolj slabo izgledaš, pa rečejo: »Si tak ko senca.«

SNEG

brigati se (zanimati se, zmeniti se) kot za lanski sneg ▶ zanimati tako ko lanski sneg / biti vseeno za koga ko za lanski sneg • za'nɪmat ku <ta> 'lənski s'nè:k / 'bit ɯ'se:jən za 'kʉo:ga ku za 'la:nski s'nè:k ■ SSF+²¹

niti malo se zanimati za koga, kaj; niti malo se ne ozirati na koga (ne upoštevati njegovega mnenja)

Me 'tək za'nɪma, ku ta 'lənski s'nè:k. / Mi je ɯ'se:jən (za 'jɛ:ga – op. av.) ku za 'la:nski s'nè:k. {ŽJ} – Me tako zanima, ko ta lanski sneg. / Mi je vseeno ko za lanski sneg.

SRAKA

dreti se kot sraka ▶ dreti se ko sraka • 'drè:t se ku s'ra:ka ■ SSF+

zelo, glasno vpiti, govoriti (z vreščočim glasom)

Se 're:če, de se 'dje:re ku s'ra:ka al pa ɯ'pɪje ku 'jè:sxar. – Se reče, da se dere ko sraka ali pa vpije ko jesihar.

STRAŠILO

biti kot strašilo ▶ biti tak kot strašilo • 'bɪt 'tək ku en stra'ʃɪl ■ SSF+

grdo, neurejeno izgledati

Je pa 'tək ku en stra'ʃɪl. – Je pa tak kot eno strašilo.

→ CAMPLETAR, KLOŠAR

+ je kdo tak, kot da je strašilo z njive ušlo • je g'dò 'tək, ku de je stra'ʃɪl iz 'nɪve u'ʃou ■ SSF–

biti zanemarjenega videza; biti zanemarjeno, neurejeno oblečen

Pa-j 'rè:s 'tək, ku bi ɯ'ča:sɪx kak stra'ʃɪl iz 'nɪve u'ʃou. – Pa je res, tak ko bi včasih kako 'kakšno' strašilo iz njive ušlo.

TRN

biti <kot> na trnih ▶ biti <tako> ko na trnih • 'bɪt <'tək> ku na 'tə:rɪnɪx ■ SSF+

biti vznemirjen, živčen

Če-j blo 'velk 'dè:la na 'kʉp /.../, pa smo ɯ'sɪ 'ma:jxɿ 'bəl naš'ponan, pa smò 'rjè:kl, de smo 'tək ku na 'tə:rɪnɪx. – Če je bilo veliko dela na kupu /.../ pa smo vsi majhno 'malo' bolj našponani 'napeti', smo rekli, da smo <tako> kot na trnih.

²⁰ SSF: kot senca

²¹ SSF: biti mar/zanimati se/zmeniti se kot [za] lanski sneg

ULITO

+ **pristaja kot ulito** *komu kaj* ▶ **paše 'pristaja' (tako) ko bi bilo ulito na kateremu** • 'pa:še, <'tək> ku bi blo ɥ'lɪt na 'kè:rim ■ SSF+²²

zelo pristajati, se prilegati *komu kaj*

'Tək mu 'pa:še, ku bi blo ɥ'lɪt na n'je:m.²³ {MR} – Tako mu paše 'pristaja', ko bi bilo ulito na njem.

→ USTVARJENO

USTVARJEN

biti kaj kot ustvarjeno za koga ▶ **je kaj (glih) tako, kot bi bilo nalašč za koga narejeno** • je kej <g'liħ> tək, ku bi b'lo: 'ne:leš za 'kè:rga nər'je:n ■ SSF+

zelo prilegati se *komu kaj*

Ku ɥ tərɡò'vɪni ku'pɥješ, 'po:-pa 'rje:če: »O:ɥ, 'tò: je pa g'liħ tək, ku bi b'lo: 'ne:leš za 'tje:be nər'je:n,« 'rje:če kaka tər'go:ɥka. – Ko v trgovini kupuješ, po 'potem' pa reče: »Uh, to je pa glih tako, ko bi bilo nalašč za tebe narejeno,« reče kaka trgovka.

→ ULITO

VODA

+ **je kdo tak, ko da ga je voda skup nanosila** • je gđò 'tak, ku de ga je 'ɥo:da s'kɥp nano'sɪla* ■ SSF–

biti zanemarjeno, neurejeno oblečen

ɥ'časix je 'tək z'rɪxtan, de bi 'rje:kla, de je 'tak, ku bi ga 'ɥo:da s'kɥp nano'sɪla. – Včasih je tako zrihtan 'urejen, oblečen', da bi rekla, da je tak, ko bi ga voda skupaj nanosila.

→ CAMPLETAR, KLOŠAR, STRAŠILO

VRAG

bati se koga kot živega vraga • 'ba:t se: 'kè:rga, 'česa ku 'žɪ:ɥga ɥ'ra:ga ■ SSF+²⁴

zelo se bati koga

Se ga bu'jɪ:š ku 'žɪ:ɥga ɥ'ra:ga {SR} – Se ga bojiš ko živega vraga.

→ HUDIČ

ZAMOREC

delati kot zamorec ▶ **dela ko zamorec** • 'dè:la ku za'mò:rc ■ SSF+

naporno in veliko delati (težka fizična dela)

'Tɥt 're:čemo: »Ta: pa 'dè:la ku za'mò:rc.« – Tudi rečemo: »Ta pa dela ko zamorec.«

→ ČRNEC, KONJ, ŽIVAD, ŽIVINA

²² SSF: prilegati se /pristajati *komu kaj* kot ulito

²³ Oblika n'je:m je nenavadna, pričakovala bi obliko 'je:m. Verjetno se je poknjižena oblika pojavila, ker je informatorka skušala razlagati pomen, kar (še posebej v neformalnih položajih) ne počne pogosto, zato jo je zaneslo v knjižni pogovorni jezik.

²⁴ SSF: bati se *koga/česa kakor* [živega] vraga

ZOMBI

biti kot zombi ● – ■ SSF–*nezavedno, čudno delovati***držati se kot zombi** ● – ■ SSF–*čudno se obnašati, izgledati*

ŽERJAV

+ **vpiti ko žerjav** ● u'pɨ:t ku žer'ja:ɥ ■ SSF–*zelo, glasno vpiti, govoriti*

U'pɨ:je ku žer'ja:ɥ. {SR} – Vpije ko žerjav.

→ JESIHAR, ŽIVAD

ŽIVAD

+ **delati (tako) ko živad 'žival, živina'** ● 'dɛ:la ⟨'tək⟩ ku ž'va:t ■ SSF–*naporno in veliko delati (težka fizična dela)*

'Dɛ:la 'tək ku ž'va:t. {MR} – Dela tako ko žvat 'žival, živina'.

→ ČRNEC, KONJ, ZAMOREC, ŽIVINA

+ **dreti se ko živad 'žival, živina'** ● d'rɛ:t se ku ž'va:t ■ SSF–*zelo glasno vpiti, govoriti*

Se 'de:re ku ž'va:t. {ŽJ} – Se dere ko žival.

→ JESIHAR, ŽERJAV

ŽIVINA

delati kot (črna) živina ▶ dela ko (črna) živina ● 'dɛ:la ku ⟨'čərna⟩ ž'vɨna* ■ SSF+*naporno in veliko delati (težka fizična dela)*

U'ča:s so 'rɨe:kl̩: »'Dɛ:la ku 'čərna ž'vɨna.« {SR} – Včasih so rekli: »Dela ko črna živina.«

→ ČRNEC, KONJ, ZAMOREC, ŽIVAD

ŽIVO SREBRO

biti kot živo srebro ▶ biti tak ko (eno) živo srebro ● bɨt 'ta:k ku en 'žɨu sreb'rò: ■ SSF+*biti zelo živahen*

'Tò: je za ut'rɥo:ke pa sp'lɔx zna'čɨlɲ, so 'tak ku en 'žɨu sreb'rò:. – To je za otroke pa sploh značilno, so taki ko eno živo srebro.

ŽVALA (< ŽAVLJA)

+ je *kdo tak, ko bi imel žvale 'mevlje' v riti* • je *gdò 'ta:k, ku bi 'je:mu ž'və:le u 'rjt*
 ■ SSF+²⁵

ne biti nikoli pri miru (predvsem otroci)

'Mj smo 'təle še 're:kļ: »Si 'ta:k, ku bi 'je:mu ž'və:le u 'rjt,« s'kò:s 'nè:ki 'miga pa – ut'ruo:c 'pāč ne-'mò:rjo 'bīt pər 'mi:r. – Mi smo tule še rekli: »Si tak, ko bi imel žvale 'mevlje, ličinke konjskega zolja' v riti,« skozi 'nenehno' nekaj miga pa – otroci pač ne morejo biti pri miru.

8 Statistična analiza

8.1 Poznavanje in raba knjižnih glagolskih primerjalnih frazemov v govoru Prekope pri Vranskem

Nabor knjižnih frazemov,²⁶ katerih raba je bila preverjana v govoru v Prekopi in vključena v analizo, je obsegal 41 primerjalnih glagolskih frazemov. Od teh jih narečni informatorji treh generacij rabijo 35, za vseh drugih šest pomenov knjižnih frazemov pa so navedli druge frazeme. Nalogi so pridani tudi primerjalni glagolski frazemi, ki v preverjanje niso bili vključeni, a jih govorci bolj ali manj pogosto uporabljajo.

Preglednica 1: Nepoznani in nerabljeni frazemi

biti kot duh
biti kot zombi
čuvati kot punčico svojga očesa <i>koga, kaj</i>
delati (garati) kot vol
držati se kot lipov bog
držati se kot zombi

8.2 Sestavinska prekrivnost A- in C-dela

Na tem mestu je analizirana sestavinska prekrivnost v prekopskem govoru znanih primerjalnih glagolskih frazemov s knjižnimi. Kriterij za uvrstitev frazema med tiste z drugačno sestavino od knjižne je, da se neprekrivna sestavina ne ujema z nobeno od možnih zamenljivih različic v knjižnem frazemu. Od 35 rabljenih in poznanih frazemov imata po dva drugačno zapolnitev sestavin A-dela ter drugačno zapolnitev sestavin A- in C-dela, enajst jih ima drugačno zapolnitev sestavin C-dela.

²⁵ SSF: imeti mevlje v riti

²⁶ Nabor je bil vzet iz *Hrvaško-slovanskega slovarja primerjalnih frazemov*.

Preglednica 2a: Drugačne zapolnitve sestavin A-dela

<u>brigati se</u> (zanimati se, zmeniti se) kot za lanski sneg	'bīt ū'se:jen ku za 'la:nski s'nè:k
<u>dreti se</u> kot jesihar	u'pīt ku 'jè:sxar

Preglednica 2b: Okrepitve sestavin C-dela

biti kot <u>mila jera</u>	'bīt 'ta:k ku <'je:na> 'mi:la 'jè:ra
biti kot <u>senca</u>	'bīt <'ta:k> ku <'je:na> 'sè:nca
biti kot <u>živ mrlič</u>	bīt 'tək ku <en> 'žīu mər'lič
biti kot <u>živo srebro</u>	bīt 'ta:k ku en 'žīu sreb'rò:
čakati kot odrešenika (<u>boga</u>)	'ča:kat ku (kòkər) <'sa:mga> bò'ga:
stati, sedeti kot <u>lipov bog</u>	s'tat <'tək> ku <en> 'līpu 'bò:x

Preglednica 2c: Drugačne zapolnitve sestavin C-dela

biti kot <u>ustvarjen za koga, za kaj</u>	je <i>kej</i> <g'līx> tək, ku bi b'lo: 'ne:leš <i>za</i> 'kè:rga nər'je:n
brati (prebrati) <i>koga</i> kot <u>odprto knjigo</u>	b'rat (preb'rat) kòkər k'nīgo 'kè:rga
delati kot (<u>obseden, trapast, prismojen, zmešan</u>)	'dè:la, tək ku bi bīu 'ma:l up'sè:dŋ (pərs'mukjen, z'mè:šan)
delati kot <u>zamorec</u>	'dè:lat ku 'čərŋc
držati se (prijeti se) kot <u>klop koga, česa</u>	dərž'at se 'kè:rga ku 'ce:k

Preglednica 2č: Drugačne zapolnitve sestavin A- in C-dela

<u>brigati se</u> (zanimati se, zmeniti se) kot <u>za lanski sneg</u>	za'nīmat, ku <ta> 'lənski s'nè:k
<u>držati se</u> (obnašati se, vesti se) kot kmečka nevesta	'bīt <tək> ku <ena> k'me:čka ne'vè:sta

Drugačnim zapolnitvam sestavin botruje več razlogov. Drugačne zapolnitve A-dela so nastale zaradi rabe sopomenske ustreznice (*dreti se* – *vpiti*), zamenjave sestavine s protipomenskim leksemom (*brigati se* – *biti vseeno*), različne prehodnosti glagola (*zanimati se* – *zanimati*) ali zaradi zamenjave polnopomenskih glagolov z nepolnopomenskim glagolom *biti* (*držati se, obnašati se, vesti se (kot)* – *biti (kot)*).

Največ drugačnih zapolnitev sestavin C-dela se pojavi zaradi dodajanja nedoločnega člena *en* ter redko poudarjalnega *sam*, ki ju knjižne oblike frazemov ne vsebujejo (*lipov bog* – *en lipov bog*, *mila jera* – *ena mila jera*, *živ mrlič* – *en živ mrlič*, *živo srebro* – *eno živo srebro*, *senca* – *ena senca*, *boga* – *samega boga*). Oba poudarjata veznik ali posamezne sestavine C-dela, zapolnitve pa so pravzaprav enake, gre zgolj za krepitev. Ti frazemi so predstavljeni v posebni preglednici (Preglednica 2b), kajti pri večini

ostalnih frazemov, ki imajo drugačno zapolnitev sestavine, s katero se primerja (ne pa tudi sestavine, ki se primerja), je razlog za to zapolnitev C-dela z narečnimi leksemskimi ustreznici ali z blizupomensko ustreznico (primera *klop* – *cek*, *zamorec* – *črnek*). Sestavine knjižnega frazema *brati (prebrati) koga kot odprto knjigo* se s sestavinami narečnega *b'rat (preb'rat) kòkər k'njigo 'kè:rga* ne prekrivajo, ker je v narečnem frazemu prišlo do izpusta pridevnika *odprt*. Posebna je neprekrivnost sestavin knjižnega frazema *delati kot (obseden, trapast, prismojen, zmešan)* ter narečnega frazema *'dè:la, tək ku bi biu 'ma:l up'sè:dŋ (pərs'mukjen, z'mè:šan)*. V prekopskem govoru je v C-del frazema, ki je izražen stavčno, vključen prislov *malo*, ki izraža nedoločeno omejitev povedanega (*malo obseden*), medtem ko le-tega v knjižnem frazemu ni. Hkrati ima knjižna oblika frazema povedni naklon, neknjižna pogojnega (*kot (obseden, trapast, prismojen, zmešan) – ku bi biu 'ma:l up'sè:dŋ (pərs'mukjen, z'mè:šan)*), leksem *prismojen* zamenjuje blizupomenska ustreznica *prismukjen*. Podobno velja za razmerje med sestavinami knjižnega frazema *biti kot ustvarjen za koga, za kaj* in sestavinami narečnega frazema *je kej <g'lɪx> tək, ku bi b'lo: 'ne:leš za 'kè:rga nər'je:n*. Knjižna oblika frazema je v povednem naklonu ter ne vsebuje prislova *nalašč*, za narečno obliko pa velja ravno obratno. Namesto leksema *ustvarjen* je v narečnem frazemu uporabljena blizupomenska ustreznica *narejen*.

8.3 Primerjalni vezniki in dopolnilne sestavine

Knjižni veznik *kot* v govoru v Prekopi zamenjuje narečna oblika *ku*, redkeje *kòkər* (npr. *b'rat (preb'rat) kòkər k'njigo 'kè:rga*) oz. *'kò:kər* (npr. *bo'rj: se 'ko:kər 'le:u*). Ob vezniku zelo pogosto stojijo dopolnilne sestavine, in sicer gre bodisi za kakovostni prislov *tako* bodisi za kazalni zaimek *tak -a -o*. Na prvi pogled se zdi, da je med njima zaradi mestoma prekrivne tako govorne kot pisne podobe težko razločevati, a je analiza pokazala, da je njuna raba do določene mere vendarle sistemska. Prislov *tako* se v vseh zapisanih neknjižnih frazemih pojavi petnajstkrat in ima vsakič brez izjeme obliko *'tək*. Zaimek *tak -a -o* se pojavi sedemnajstkrat. Ta nima stalne glasovne podobe, saj dolžina samoglasnika zelo varira, od polglasnika do dolgega naglašene samoglasnika: *'tək*, *'tqk*, *'tak*, *'ta:k*. Izkazalo pa se je, da je bila oblika *'tək* v vlogi zaimka uporabljena le šestkrat. V vseh primerih jo je mogoče zamenjati z oblikami *'tqk*, *'tak* ali *'ta:k*, ne da bi spremenili pomen frazema, medtem ko oblike *'tək* v vlogi prislova ni mogoče zamenjati z nobeno od ostalih treh oblik.²⁷

Analiza je torej pokazala, da je kazalni zaimek *tak -a -o* (*'tək*, *'tqk*, *'tak*, *'ta:k*) možen izključno pri frazemih z nepopolnopomenskim glagolom *biti*,²⁸ kakovostni prislov *tako* (*'tək*) pa pri polnopomenskih glagolih in glagolu *biti*, ko je ta zamenljiv s polnopomenskim glagolom.²⁹ Obe dopolnilni sestavini vedno stojita v A-delu.

²⁷ Pri slednji trditvi se sklicujem na jezikovni čut govorcev.

²⁸ Ta nepopolnopomenski glagol *biti* ima v vseh primerih pomen 'izgledati' – torej bi ga lahko brez škode za pomen narečnega frazema zamenjali s polnopomenskim glagolom *izgledati*. Na primer *'bɪt 'tək ku en stra'sjɪl* ima enak pomen kot *izgledati tak(šen) kot eno strašilo*.

²⁹ *Biti tako* ko na trnih – *počutiti se* ko na trnih;

8.4 Pomenska prekrivnost glagolskih primerjalnih frazemov

V govoru v Prekopi nimajo vsi frazemi popolnoma prekrivnih pomenov s pomeni izhodiščnih glagolskih primerjalnih frazemov. Knjižni frazem *biti kot senca* ima pomen *biti slab, shujšan (od bolezni)*, narečni frazem *'bīt <'ta:k> ku <'je:na> 'sè:nca* pa *biti slabega videza (zaradi premalo spanja, zgaranosti)*, enako je s frazemoma *biti kot ustvarjeno* s pomenom *popolnoma ustrezati, pristajati komu ter je kej <'g'li:x> tək, ku bi b'lo: 'ne:leš za 'kè:rga nər'je:n* s pomenom *zelo prilegati se komu kaj*. Opazimo lahko, da imata narečna frazema drugačen, bolj zamejen pomen. Drugačen pomen od knjižnega imata tudi narečna frazema *bīt 'ta:k ku en 'žijū sreb'rò: ('biti zelo živahen')* ter *'dè:la, tək ku bi bījū 'ma:l up'sè:dŋ (pərs'mūkjen, z'mè:šan) 'delati z veliko vnemo in voljo* ali *'mnogo, naporno, brez odmora delati*. Knjižnemu *biti kot živo srebro* je namreč pripisan pomen *neprestano se premikati, biti zelo nemiren (navadno otrok)*. Knjižna frazema *delati kot obseden* in *delati kot trapast (prismojen)* imata le en pomen: *delati z veliko vnemo in voljo*. Pomen *mnogo, naporno, brez odmora delati* pa ustreza knjižnemu frazemu *delati kot zmešan*.

En narečni frazem ima širši pomen od knjižnega. *'Bīt 'ta:k ku <'je:na> 'mi:la 'jè:ra* pomeni *biti cmerav, hitro se dati spraviti v jok ali v družbi se zamikati, biti žalosten (iz nepojasnjenih razlogov)*, knjižni obliki *biti kot mila jera* pa je pripisan ožji pomen *biti cmerav, hitro se dati spraviti v jok*. Ožji pomen od knjižnega ima narečni frazem *za'nīmat ku <ta> 'lənski s'nè:k / 'bit ū'se:jen za 'kūo:ga ku za 'la:nski s'nè:k*. Ta pomeni *niti malo se zanimati za koga, kaj ali niti malo se ne ozirati na koga (ne upoštevati njegovega mnenja)*, knjižni frazem *brigati se (zanimati se, zmeniti se) kot za lanski sneg za koga, za kaj* pa *niti malo se zanimati za koga, kaj in/ali niti malo se ne ozirati na koga (ne upoštevati njegovega mnenja) in/ali povsem pozabiti na koga, kaj*.

8.5 Novi primerjalni glagolski frazemi

Med preverjanjem rabe 41 knjižnih frazemov v govoru v Prekopi s pomočjo navedbe pomena, so informatorji uporabili še dvajset glagolskih primerjalnih frazemov, ki jih vpašalnica ni vsebovala (tj. narečnih primerjalnih glagolskih frazemov). Morebitno pojavnost teh frazemov sem preverila v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* ter v *Slovarju slovenskih frazemov*. Prisotnost frazemov v zadnjem je bila natančneje analizirana že v poglavju Slovarček glagolskih primerjalnih frazemov na straneh 8–18, zato je na tem mestu v opombah pod črto navedena le oblika frazema, kot se pojavlja v SSKJ,³⁰ če ta odstopa od poknjižene podobe narečnega frazema.

biti <tako> ko rit pa srajca (hlače) – tičati skupaj ko rit pa srajca (hlače);

je kaj <glih> tako, kot bi bilo nalašč za koga narejeno – kaj pristajati komu <tako> kot bi bilo nalašč za koga narejeno;

biti <si> podoben <tako> kakor krajcar krajcarju – ob nepolnompomenskem biti že v A-delu stoji povedkovo določilo (podoben).

³⁰ SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*

Preglednica 3: Novi glagolski primerjalni frazemi

Novi glagolski primerjalni frazemi	Pomen	SSF+/- SSKJ+/-
ahtati 'paziti' koga, kaj (tako) kot koklja na svoje piščance ('a:xtat 'kɪrɡa, 'ke:j <tək> ku 'kò:kla na svoje 'pɪʃete)	<i>skrbno koga, kaj varovati, ščititi; z veliko pozornostjo se do koga, česa obnašati</i>	SSF+ SSKJ~ ³¹
ahtati 'paziti' koga, kaj ko pes ('a:xtat 'kɪrɡa, 'ke:j ku 'pe:s)	<i>skrbno koga, kaj varovati, ščititi</i>	SSF– SSKJ–
bedeti nad kom ko angel varuh (be'dè:t nat 'kɪrim kɪ 'a:ngel 'va:rux)	<i>skrbno koga, kaj varovati, ščititi</i>	SSF+ SSKJ–
biti (si) podoben (tako) kakor krajcar krajcarju ('bɪt <si> pò'dò:bɲ <tək> 'kò:kər k'ra:jcar k'ra:jcarju)	<i>biti si zelo podoben</i>	SSF+ SSKJ+
biti (tak) ko (en) campletar 'razcapanec' ('bɪt 'tək ku en camp'lè:tar)	<i>grdo, neurejeno izgledati</i>	SSF– SSKJ–
biti (tak) ko klošar ('bɪt <tək> ku k'lò:šar)	<i>grdo, neurejeno izgledati</i>	SSF– SSKJ–
biti tak, ko bi prišel iz britofa 'pokopališča' na urlaub 'dopust' ('bɪt 'tak kɪ bɪ 'pə:ršu iz b'rɪ:tufa na ur'la:up)	<i>izgledati slabo, bolno, izčrpano</i>	SSF– SSKJ–
delati (tako) ko živad 'žival, živina' (dè:la <tək> ku ž'va:t)	<i>naporno in veliko delati (težka fizična dela)</i>	SSF– SSKJ–
dreti se ko živad 'žival, živina' (d'rè:t se ku ž'va:t)	<i>zelo glasno vpiti, govoriti</i>	SSF– SSKJ–
je kaj takšno, ko da je komu pisano na kožo (je kej 'tək, ku de je 'ké:rim 'pɪsan na 'kò:žo)	<i>zelo ustrezati komu kaj</i>	SSF+ SSKJ+ ³²
je kdo tak, ko bi imel žvale 'mevlje' v riti (je gdò 'ta:k, ku bi 'je:mu ž'və:le ɥ 'rɪt)	<i>ne biti nikoli pri miru (predvsem otroci)</i>	SSF+ SSKJ+ ³³
je kdo tak, ko bi nič slano ne jedel (je gdò 'tak, ku bi 'neč s'la:n ne 'jè:du)	<i>biti slab, shujšan (tudi od bolezni)</i>	SSF– SSKJ–

³¹ V frazeološkem gnezdu iztočnice *čepeti* najdemo pomensko ustrezen frazem: *ekspr. čepi nad svojim razredom kakor koklja nad piščanci 'ga skrbno varuje'*. Narečno različico frazema je uporabila samo prva informatorka, torej predstavnica srednje generacije.

³² V frazeološkem gnezdu iztočnice *koža* najdemo naslednji zgled: *publ. vloga je napisana igralcu na kožo 'dramski tekst je tak, da ustreza igralskim sposobnostim, značaju določenega igralca'*.

³³ SSKJ: imeti mevlje v riti. Narečno različico frazema poznajo vsi informatorji.

je kdo tak, ko da ga je voda skup nanosila (je <i>gdò</i> 'tak, ku de ga je 'uò:da s'kúp nano'sjila)	<i>biti zanemarjeno, neurejeno oblečen</i>	SSF– SSKJ–
je kdo tak, ko bi ga luna nosila (je <i>gdò</i> 'tak, ku bi ga 'luna nò'sjila)	<i>biti zatopljen v svoj svet, neodziven (npr. zaradi zaljubljenosti)</i>	SSF+ SSKJ+ ³⁴
je kdo tak, kot da je strašilo z njive ušlo (je <i>g'dò</i> 'tək, ku de je stra'sjil iz 'njive u'sou)	<i>biti zanemarnjenega videza; biti zanemarjeno, neurejeno oblečen</i>	SSF– SSKJ–
paše 'pristaja' (tako) ko bi bilo ulito na kateremu ('pa:še, <'tək) ku bi blo u'ljit na 'kirim)	<i>zelo pristajati, se prilegati komu kaj</i>	SSF+ SSKJ–
pleše (obnaša se) (tako) ko (ena) mirkovicica 'opica' (p'lè:še (ub'na:ša se) <'tək) ku <'jə:na/'jə:na> 'mǐ:rkuca)	<i>čudno se obnašati</i>	SSF– SSKJ–
poznati koga (tako) ko star gnar 'denar' (pòz'na:t 'kǐrga <'tək) ku s'tər g'na:r)	<i>dobro poznati koga</i>	SSF– SSKJ–
umirati (tako) ko gobavci (u'mi:rat <'tək) ku 'gò:bauci)	<i>eden za drugim hitro umirati</i>	SSF– SSKJ–
vpiti ko žerjav (u'pǐ:t kǔ žer'ja:u)	<i>zelo glasno vpiti, govoriti</i>	SSF– SSKJ+ ³⁵

Iz preglednice je razvidno, da večina novih (narečnih) frazemov ni zabeležena niti v SSF niti v SSKJ – takšnih je dvanajst od dvajsetih. Štirje frazemi (*je kdo tak, ko bi imel žvale 'mevlje' v riti, je kaj takšno, ko da je komu pisano na kožo, biti <si> podoben <tako> kakor krajcar krajcarju, je kdo tak, kot bi ga luna nosila*) so prisotni tako v SSF kot v SSKJ; opozoriti je potrebno, da se narečna beseda *žvala* ne nahaja v nobenem od omenjenih slovarjev, frazem najdemo pod njeno knjižno različico: *mevlja*. Frazem *ahtati 'paziti' koga, kaj <tako> kot koklja na svoje piščance* je vključen v SSF, v SSKJ pa stoji varianta frazema, in sicer: *čepi nad svojim razredom kakor koklja nad piščanci*. Dva frazema (*paše 'pristaja' <tako> ko bi bilo ulito na kateremu ter bedeti nad kom ko angel varuh*) sta v svoji knjižni različici zapisana v SSF, v SSKJ ju ni. Za frazem *vpiti ko žerjav* velja ravno obratno.

³⁴ SSKJ: hodi kot bi ga luna nosila. Narečno različico frazema poznajo vsi informatorji.

³⁵ SSKJ: dere se kot žerjav. Frazem poznajo vsi informatorji.

9 Zaključek

Sklenem lahko, da je raba glagolskih primerjalnih frazemov v govoru v Prekopi pogosta, saj sodelujoči informatorji v vsakdanjem življenju uporabljajo 35 od 41 knjižnih glagolskih primerjalnih frazemov s seznama uporabljene vprašalnice, za preostalih šest pomenov pa so uporabili drugačne frazeme. Poleg teh so navedli še dvajset glagolskih primerjalnih frazemov, ki v vprašalnico niso bili vključeni in od katerih jih je v SSF in/ali v SSKJ vključenih le osem.³⁶

Med 35 rabljenimi in poznanimi frazemi jih ima štirinajst drugačno zapolnitev sestavin kot knjižni frazemi (gl. str. 18–20). Po dva imata drugačno zapolnitev sestavin A-dela ter drugačno zapolnitev sestavin A- in C-dela, enajst jih ima drugačno zapolnitev sestavin C-dela. Do drugačne zapolnitve najpogosteje pride zaradi dodajanja nedoločnega člena *en* ter redko poudarjalnega *sam*, ki ju knjižne oblike frazemov ne vsebujejo. Največkrat realiziran primerjalni veznik je veznik *ku*, redko *kòkər* oz. *'kò:kər*. Posebnost obravnavanega govora sta dopolnilni sestavini *tako* (*tək*) in *tak -a -o* (*'tək*, *'tək*, *'tak*, *'ta:k*), obe vedno stojita v A-delu. Pomeni večine analiziranih narečnih frazemov so prekrivni s pomeni svojih knjižnih ustreznice. Odstopanja so opazna le pri šestih frazemih.³⁷ V teh primerih gre bodisi za oženje bodisi za širjenje pomena.

Dvanajst knjižnih frazemov z uporabljenega seznama³⁸ ima variantne polnopomenske sestavine. Izkazalo se je, da je v govoru v Prekopi rabljena zgolj ena od variant³⁹ (izjema je *delati kot trapast (prismojen)*, kjer sta možni obe različici). Frazem *držati se (obnašati se, vesti se) kot kmečka nevesta* ima v govoru celo obliko *'bīt <tək> ku <ena> k'me:čka ne'vè:sta*. Pri frazemu *zanimati se kot za lanski sneg* se enak tip dopušča kot varianta. Različni polnopomenski sestavini pa se uporabljata za frazem *biti ko rit in srajca* (*'bīt ku 'rīt pa s'ra:jca / 'bīt tək ku 'rj:t/'rət pa x'la:če*), medtem ko knjižna oblika frazema variantnosti nima zabeležene.

Analiza je pokazala, da starejši govorci poznajo in rabijo več frazemov kot mlajši. Najmlajši informator ({ŽJ}) pozna 23 primerjalnih frazemov s seznama, od teh jih uporablja samo devet,⁴⁰ a še te bolj poredko. V pogovoru je navedel tri nove glagolske

³⁶ Ti frazemi so: *je kdo tak, ko bi imel žvale 'mevlje' v riti, je kaj takšno, ko da je komu pisano na kožo, biti <si> podoben <tako> kakor krajcar krajcarju, je kdo tak, kot bi ga luna nosila, ahtati 'paziti' koga, kaj <tako> kot koklja na svoje piščance, vpiti ko žerjav, paše 'pristaja' <tako> ko bi bilo ulito na kateremu ter bedeti nad kom ko angel varuh.*

³⁷ Ti frazemi so: *'bīt <ta:k> ku <'je:na> 'sè:nca, je kej <g'ljx> tək, ku bi b'lo: 'ne:leš za 'kè:rga nər'je:n, bīt 'ta:k ku en 'žjū sreb'rò:, 'dè:la, tək ku bi bīj 'ma:l up'sé:dj (pərs'mukjen, z'mè:šan), ku ta-lənski s'nè:k, bīt 'ta:k ku <'je:na> 'mi:la 'jè:ra.*

³⁸ Držati se (prijeti se) kot klop, delati kot mravlja (mravljica), delati (garati) kot konj, cepati (umirati, padati) kot muhe, držati se (obnašati se, vesti se) kot kmečka nevesta, brigati se (zanimati se, zmeniti se) kot za lanski sneg, čakati kot odrešenika (boga), držati se kot pijanec (pijan) plot česa, delati kot trapast (prismojen), brati (prebrati) koga kot odprto knjigo.

³⁹ Vsi ti frazemi so navedeni v poglavju Slovarček glagolskih primerjalnih frazemov na straneh 8–18.

⁴⁰ To so frazemi: *biti <kot> na trnih, biti <si> podoben kot jajce jajcu, biti <si> kot noč in (pa) dan, biti tiho kot rit, brati koga kot odprto knjigo, brigati se (zanimati se, zmeniti se) kot za lanski sneg za koga, za kaj, cepati (umirati, padati) kot muhe, delati kot mravlja (mravljica), držati se (prijeti se) kot klop koga, česa.*

primerjalne frazeme: *biti* ⟨*tak*⟩ *ko klošar*, *ahtati* ‘*paziti*’ *koga*, *kaj* *ko pes*, *dreti se* *ko živad* ‘*žival*, *živina*’. Teh frazemov ni uporabil noben starejši informator. Vse frazeme, ki imajo kvalifikator *star.*, je po pričakovanjih omenil najstarejši informator ({SR}). Ti frazemi so: *biti tak*, *ko bi prišel iz britofa* ‘*pokopališča*’ *na urlaub* ‘*dopust*’, *je* *kdo tak*, *ko bi nič slano ne jedel*, *pleše* (*obnaša se*) ⟨*tako*⟩ *ko* ⟨*ena*⟩ *mirkovica* ‘*opica*’. Iz posnetkov je opazno, da je govor najmlajšega informatorja tudi najmanj narečen v primerjavi z govorom ostalih informatorjev. Sklepam, da je na to vplivalo predvsem šolanje izven domačega kraja (v srednjo šolo hodi v Celje), kajti ko sem pred tremi leti, ko je ravno začel obiskovati prvi letnik srednje šole, analizirala njegov govor v pogovoru s sovrstniki, je imel ta veliko več narečnih prvin.

Viri in literatura

- Bračko, Jerneja, 2012: *Primerjalni frazemi v griškem govoru: Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, [mentorica: V. Smole].
- Bregant, Polona, 2000: *Govor Vranskega: Zapis vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas: Diplomsko naloga*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, [mentorica: V. Smole].
- Fink-Arsovski, Željka, 2006: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra, [avtorica za slovenski jezik Erika Kržišnik].
- Jakop, Tjaša, 2001: *Oblikoslovje govora Ložnice pri Žalcu: Magistrsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, [mentorica: V. Smole].
- Keber, Janez, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kržišnik, Erika, 1994: *Slovenski glagolski frazemi (ob primeru frazemov govorjenja): Doktorska disertacija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, [mentorica: Breda Pogorelec].
- Smole, Vera, 2010: Nekaj primerjalnih frazemov v slovenskem in makedonskem knjižnem jeziku ter narečjih. *Treta makedonsko-slovenačka maučna konferencija: makedonsko-slovenečki jazični, književnini i kulturni vrski = makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze: (Orhid, 12–15 septemvri 2007)*. Skopje: Filološki fakultet »Blaže Koneski«, Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«. 103–117.
- – Novo v slovenski in hrvaški narečni frazeologiji. *Zbornik referatov s Četrtega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja*. Ljubljana: Znanstvena založba filozofske fakultete, 2009. 119–125.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (elektronska izdaja). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 12. septembra 2012

Kaja Jošt